

УДК 001.895:005.8(4)

КАПІЦА Ю., доктор юридичних наук, директор Центру досліджень інтелектуальної власності та трансферу технологій НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9449-8422>

**ВІД ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ТРАНСФЕРУ ЗНАНЬ ТА
ВАЛОРИЗАЦІЇ ЗНАНЬ: ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕНЬ НАУКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА
УНІВЕРСИТЕТІВ В ЄС**

DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.4\(55\).346386](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.4(55).346386)

Анотація. Досліджується зміна політики ЄС щодо використання знань науковими організаціями та університетами. Зазначається, що у 1990- початку 2000 рр. ключовим напрямком був трансфер технологій, що ототожнювався з комерціалізацією результатів досліджень. У 2007-2008 рр. політика ЄС розширилася до концепції трансферу знань, яка охоплювала крім комерціалізації також і поширення знань, у тому числі через відкритий доступ. У 2022-2024 рр. ці тенденції набули подальшого розвитку у вигляді інтегрованої концепції валоризації знань, яка підкреслює не лише економічну, але й соціальну цінність знань для суспільства в цілому. Вказується на актуальність запровадження системи заходів в Україні з імплементації документів ЄС щодо валоризації знань на рівнях державних органів, наукових організацій та ЗВО, інших осіб, які беруть участь у валоризації знань.

Ключові слова: трансфер технологій, трансфер знань, валоризація знань, Європейський Союз.

Annotation. This article explores the evolution of the European Union's policy on the use of research results by universities and public research organisations (PROs), tracing the development from a focus on technology transfer (TT), through broader knowledge transfer (KT), to the integrated concept of knowledge valorisation (KV). Building on EU best practices, the article proposes specific measures for implementing KV principles in Ukraine. These include the differentiation of functions between government bodies and research institutions, targeted funding instruments, institutional reforms of IP management policies, capacity-building for research staff, and the development of national guidelines for citizen science and open knowledge ecosystems.

Keywords: technology transfer, knowledge transfer, knowledge valorization, European Union.

Постановка проблеми. Упродовж 2007-2024 рр. політика Європейського Союзу у сфері використання результатів досліджень наукових організацій та університетів (далі - академічні організації) зазнала суттєвих змін. У 1980- на початку 2000 рр. ключову увагу приділялося трансферу технологій (technology transfer, TT), що включало комерціалізацією результатів досліджень шляхом патентування, ліцензування, створення стартапів та спіноффів. У 2007-2008 рр. політика ЄС розширилася до концепції трансферу знань (knowledge transfer, KT), яка охоплює ширший спектр форм обміну та співпраці між наукою, бізнесом та суспільством з акцентуванням крім комерціалізації також на розповсюдженні знань, у тому числі їх відкритості. У 2022-2024 рр. ці тенденції набули подальшого розвитку у вигляді інтегрованої концепції валоризації знань (knowledge valorisation, KV), яка підкреслює не лише економічну, але й соціальну цінність знань для суспільства в цілому.

У статті розглядаються особливості зміни політики ЄС щодо використання знань академічними організаціями та визначаються актуальні питання наближення законодавства та практики в Україні в контексті підготовки України до вступу в Європейський Союз.

Літературний огляд. Проблематика використання результатів досліджень академічних організацій в ЄС розглядається широким колом авторів, включаючи: Battistella C., Compagnucci L., Davenport J., Dolmans S., Ferreira J., Gopalakrishnan S., Ismail M., Loiotile D., Malinen P., Perkmann, M., Philippi D., Ritzen J., Šimelytė A., Scholten V. та інші. Також, дослідження особливостей КТ та КВ є предметом ряду проєктів ЄС з аналізу трансферу технологій та трансферу знань академічних організацій [10-12]. Слід зазначити документи European University Association (EUA) щодо діяльності офісів трансферу технологій/трансферу знань (ТТО/КТО) [30]. В Україні проблематику трансферу технологій та знань розглядали у наукових публікаціях Андрощук Г., Іванова К., Карпенко А., Капіца Ю., Кацура С., Кваша Т., Клімова Г., Криворотенко А. Лазаренко Ю., Левченко А., Лимар В. Лихолет О., Махновський Д., Макаров М., Омельченко А., Сластяникова А., Смоляр Л., Шахбазян К., Швець Г. та інші фахівці.

В той же час як у роботах дослідників з держав-членів ЄС, так і України комплексно не досліджувалося питання зміни політики ЄС щодо використання знань академічних установ та відмінностей у діяльності установ з трансферу технологій, трансферу знань та валоризації знань.

Метою дослідження є розгляд еволюції політики ЄС щодо використання результатів досліджень наукових організацій та університетів в ЄС та особливостей трансферу технологій, трансферу знань та валоризації знань у діяльності цих організацій.

Виклад основного матеріалу.

1. Трансфер технологій

Увага до трансферу технологій у діяльності академічних організацій поширилася в державах-членах ЄС у 1980 – 1990 рр. як відповідь на прийняття у 80-х рр. законів щодо трансферу технологій в США та утворення офісів трансферу технологій (ТТО) в американських університетах [18]. Так, у Великій Британії в University of Cambridge офіс трансферу технологій було створено лише у 1999 та в Oxford University - у 1988 (Isis Innovation Ltd з трансформацією у Oxford University Innovation у 2016). У 80-х рр. університети не мали повноважень утворювати стартапи. Патентуванням винаходів, створених за рахунок публічних коштів та в університетах, їх доробка до стадії впровадження та ліцензійна діяльність здійснювалося у 1948-1981 рр. створеною Урядом National Research Development Corporation та у 1981 – 1991 рр. British Technology Group [33]. В Німеччині у 1957 – 2002 рр. діяв так званий “професорський привілей” (Professorenprivileg) з наданням Законом про службові винаходи 1957 р. права університетським професорам, доцентам та іншим дослідникам права самостійно патентувати винаходи, навіть якщо розробка була створена під час виконання службових обов’язків [26]. На початку 2000-х років “професорський привілей” було визнано перешкодою для комерціалізації результатів досліджень та скасовано Законом про реформу права службових винаходів 2002 р. [27]. Вказане призвело до започаткування в університетах менеджменту інтелектуальної власності, створення ТТО та регіональних IP-мереж [34].

Зміна акцентів у діяльності академічних організацій на рівні держав-членів призвело до започаткування наприкінці 1980-х - 1990 рр. підтримки з боку Європейської комісії проєктів, що вивчали академічне підприємництво та організаційні форми

трансферу технологій [10]. Для кінця 80 – початку 2000 рр. характерним є широке утворення офісів трансферу технологій в академічних організаціях в Європі. Трансфер технологій при цьому визначався як процес перетворення результатів досліджень у ринкові продукти і послуги, створені на основі винаходів та інших ОІВ. Роль ТТО визначалася переважно як посередника з правових і бізнесових питань, відповідального за: ідентифікацію об'єктів ІВ; оцінку їхньої патентоспроможності та ринкової привабливості; супровід процесу патентування; укладання ліцензійних угод; моніторинг виплат роялті; підтримку створення spin-off і start-up компаній [17]. Основні інструменти включали: патентування, укладання ліцензійних угод, створення спінофф-компаній, а також виконання договорів з проведення досліджень та розробок [23].

У 2008 – 2024 рр., незважаючи на розширення політичних акцентів з використання результатів досліджень, діяльність з трансферу технологій, залишається пріоритетним напрямком політичних документів ЄС та діяльності академічних організацій. Так, у дослідженні у 2010-2012 рр. трансферу знань в наукових організаціях та університетах, організованому Європейською комісією, ключові індикатори були пов'язані саме з трансфером технологій [11].¹

2. Перехід до трансферу знань

У 2007 р. Європейська комісія виступає з Повідомленням “Покращення трансферу знань між дослідницькими установами та промисловістю в Європі: впровадження відкритих інновацій”, який закріпив термін «knowledge transfer» у політиці ЄС, та Робочим документом “Добровільні рекомендації для університетів та інших дослідницьких установ щодо покращення їхніх зв'язків з промисловістю в Європі” [1,2] та у 2008 р. - з Рекомендацією щодо управління інтелектуальною власністю в діяльності з трансферу знань та Кодексу практики для університетів та інших державних дослідницьких організацій [3]. Визначалося, що трансфер знань є новою концепцією, що включає як комерційні, так і некомерційні форми співробітництва з промисловістю.

Окреслені у документах механізми використання знань розподіляються на три групи:

(а) уточнення та посилення традиційних засобів трансферу технологій;

(б) звернення уваги на застосування та розвиток нових форм співробітництва з промисловістю, як співробітництво у сфері досліджень; консультації та експертні послуги для бізнесу, залучення представників бізнесу до органів управління академічних організацій, тимчасове працевлаштування дослідників з академічних організацій у компаніях; спільні публікації, підготовка докторів філософії з індустріально орієнтованих напрямків досліджень. Розвиток підприємницького світогляда з управління інтелектуальною власністю; запровадження навчання підприємницьким навичкам (як управляти ІВ, взаємодіяти з промисловістю, розпочинати, вести бізнес);

(в) розвиток відкритого доступу до результатів досліджень. Останнє включало відкритий доступ до наукових статей; відкрите програмне забезпечення з акцентуванням уваги дослідників на двох напрямках використання результатів досліджень: через (і) забезпечення захисту прав ІВ та її комерціалізацією та (ii) розповсюдження результатів, не пов'язаних з комерційним використанням, у відкритому доступі.

¹ 1. Number of invention disclosures 2. Number of priority patent applications 3. Number of technically unique patent grants 4. The number of start-ups 5. The number of licenses or option agreements with companies 6. The amount of license income earned.

У Повідомленні 2007 р. та Рекомендації 2008 р. Європейська комісія вперше визначила свою позицію з ряду принципових питань трансферу технологій. Також у Кодексі практики були наведені зразки кращих практик комерціалізації результатів досліджень.

Вказане стосується рекомендацій державам-членам стосовно:

- розробки академічними організаціями (АО) політики та процедур управління інтелектуальною власністю;
- сприяння АО ідентифікації, використанню та захисту інтелектуальної власності;
- застосування стимулів з забезпечення участі працівників АО у впровадженні політики інтелектуальної власності;
- сприяння створенню АО портфелів інтелектуальної власності, наприклад, у певних технологічних сферах, та, де доречно, створенню патентних пулів ІВ з іншими установами;
- підвищення обізнаності та навичок щодо інтелектуальної власності та КТ для дослідників АО та студентів; підвищення знань працівників ТТО/КТО;
- застосування АО всіх можливих механізмів використання знань (як ліцензування або створення спін-оффів) та визначення ними всіх можливих партнерів щодо використання;
- забезпечення, щоб АО мали доступ до професійних послуг з КТ або володіли ними, включаючи консультантів з юридичних, фінансових, комерційних питань, а також захисту прав інтелектуальної власності;
- розробки АО політик ліцензування та політик створення спін-оффів. Зокрема, це стосується прийняття зважених рішень щодо надання виключних ліцензій або передачі майнових прав, особливо неєвропейським партнерам. Слід уникати виключних ліцензій, які надаються без будь-яких обмежень щодо конкретної сфери використання. Як правило, АО повинна залишати за собою права ІВ для подальшого поширення знань та проведення досліджень;
- встановлення принципів розподілу доходів від трансферу знань між організацією, підрозділом, де отримані результати, та винахідниками.

Значну увагу у Кодексі практики приділено принципам спільних та контрактних досліджень з ідентифікацією раніше створеної ІВ, що має бути здійснено до початку проєкту, а також нової ІВ, яка створюється в рамках проєкту, та сторін, які набувають майнові права на таку ІВ. При цьому, права доступу інших сторін проєкту до раніше створеної ІВ та нової ІВ та оплатний або безоплатний характер доступу мають бути визначені договором. Істотним є положення, що контрагентам не мають передаватися майнові права на раніше створену ІВ академічних організацій.

Слід зазначити, що намічений у Рекомендації 2008 р. напрям відкритого доступу до результатів досліджень у 2015-2025 рр. набув в ЄС розвитку як окремий напрям наукової політики ЄС [25] з прийняттям низки політичних документів ЄС з цього питання.¹

Проблематика трансферу знань в ЄС широко розглядається в наукових публікаціях європейських дослідників. Зазначається, що КТ є розширення розуміння трансферу

¹ Зокрема: Communication from the Commission a Digital Single Market Strategy for Europe. COM/2015/0192 final. Council of the European Union. The transition towards an Open Science system. Council conclusions (adopted on 27.05.2016). Commission Recommendation (EU) 2018/790 of 25 April 2018 on access to and preservation of scientific information. C/2018/2375. Council Recommendation on the European Research Area Policy Agenda 2025—2027. Political Agreement of 23.5.2025, adopted by the General Affairs Council on 24.06.2025.

результатів досліджень від комерційної трансакції до ширших способів взаємодії з різними типами партнерів [22]. Battistella та інш. зазначають, що КТ передбачає не лише формалізовані інституційні канали, а й неформальні механізми: особисті контакти, семінари, наукові мережі, обмін практиками. Такі канали є особливо значущими в соціальних та гуманітарних науках [13]. У концепції КТ офіси ТТО/КТО виконують функції посередників [16], що забезпечують порозуміння між академічними організаціями та зовнішніми акторами. Gibson та Mahdjoubi наводять емпіричні приклади з європейських університетів, де орієнтовані на трансфер знань ТТО створювали підрозділи для роботи з МСП, розвивали програми навчання підприємництву для аспірантів, укладали угоди про спільне користування дослідницьким обладнанням із муніципалітетами [17].

КТ також призводить до переосмислення критеріїв ефективності діяльності офісів. Якщо ТТ орієнтується на кількість патентів і ліцензійних угод, то КТ включає “м’які індекатори”: кількість консультацій, обсяг спільного фінансування від компаній, рівень задоволення партнерів, глибину взаємодії [20]. Таким чином, у концепції КТ - ТТО/КТО є не суто комерційно орієнтованими структурами, а виступають фасилітаторами інноваційного партнерства, де пріоритет надається довірі, комунікації, взаємовигідному обміну й тривалим взаємовідносинам.

3. Валоризація знань

У 2022-2024 рр. Європейський Союз започатковує нову концепцію - валоризація знань. Її була визначено у Рекомендації Ради (ЄС) 2022/2415 про керівні принципи валоризації знань [4] як “процес створення соціальної та економічної цінності зі знань шляхом об’єднання різних сфер та секторів, а також перетворення даних, ноу-хау та результатів досліджень на стійкі продукти, послуги, рішення та політику, засновану на знаннях, що приносять користь суспільству”. Вказується необхідність розширення сфери застосування Рекомендації 2008/416/ЄС щодо трансферу знань, щоб охопити всю екосистему досліджень та інновацій та її різноманітніше коло учасників.

У 2003-2024 рр. Європейська комісія також оприлюднює низку документів, які впливають з Рекомендації Ради 2022р - рекомендації: (ЄС) 2023/499 щодо Кодексу практики щодо менеджменту нематеріальних активів для валоризації знань в Європейському дослідницькому просторі; (ЄС) 2024/774 щодо Кодексу практики спільного створення знань між промисловістю та академічними колами; (ЄС) 2023/498 щодо Кодексу практики стандартизації в Європейському дослідницькому просторі; (ЄС) 2024/775 щодо Кодексу практики залучення громадян для валоризації знань [5-8].

Наведені документи додаються нові акценти у використанні знань:

- зосередження уваги на всій екосистемі досліджень та інновацій та її зв'язках, на співтворчості між учасниками та на створенні суспільної цінності; запровадження заходів для бізнесу, зокрема МСП, громадянського суспільства, громадян, кінцевих користувачів та органів державної влади, щоб вони були активними партнерами у спільному створенні інновацій, покращуючи доступ до знань та їх використання;

- врахування у сфері досліджень та інновацій, що фінансується з державного бюджету, ширшого суспільного використання; зміцнення структур, практики використання наукових знань для розробки та впровадження державної політики; сприяння поширенню знань та використанню результатів для економічної та суспільної вигоди, дотримуючись при цьому етичних стандартів та прав людини, а також підтримуючи Цілі сталого розвитку та цілі Зеленої угоди; звернення уваги при валоризації на питання сталого розвитку, етики та інклюзивності; розробка та перегляд стандартів; врахування іноземного втручання та суверенітету; визначення очікуваного

впливу діяльності в галузі досліджень та інновацій з використанням різних вимірів: екологічного, технологічного, економічного, суспільного, політичного та охорони здоров'я;

- посилення залучення громадян та обміну передовим досвідом між різними учасниками досліджень та інновацій;

- сприяння міждисциплінарній та міждисциплінарній співпраці, що охоплює соціальні науки, гуманітарні науки та мистецтво;

- розширення кола учасників та видів діяльності порівняно з Рекомендацією 2008/416/ЄС: державні та приватні наукові організації та університети, наукові товариства; громадські організації; приватні інвестори, благодійні організації; новатори, підприємці, дослідники, вчителі та студенти; промисловість, включаючи МСП, (МСП), стартапи, спін-офи, соціальні підприємства; посередники - фахівці з трансферу знань та технологій, інкубатори, наукові парки, інноваційні центри, кластери, експерти з ІВ, фахівці з підтримки інновацій, команди з наукової комунікації та взаємодії з політикою; фахівці з взаємодії з громадянами тощо; національні, регіональні та місцеві органи влади та політики; державні та приватні постачальники послуг, такі як лікарні, постачальники громадського транспорту та енергії; дослідницькі інфраструктури; органи стандартизації.

Зазначені документи також містять рекомендації, що розширюють та деталізують раніше прийняті документи з трансферу технологій та знань для академічних організацій. Так, Рекомендація Комісії (ЄС) 2023/499 містить детальні переліки напрямків (заходів) стосовно:

- (i) стратегії зі створення, управління та використання інтелектуальних активів (включаючи дані, ноу-хау, стандарти) відповідних організацій згідно їх місій з врахування практик відкритої науки та відкритих інновацій;

- (ii) менеджменту ІВ з забезпечення відкритої науки та відкритих інновацій, включаючи публікації, дані, бази даних, програмне забезпечення; стандарти;

- (iii) інвестування в освіту, навчання та підвищення обізнаності з валоризації знань, а також освіту та навчання з питань ІВ у програмах або навчальних планах для викладачів, дослідників та студентів.

- (iv) управління інтелектуальними активами у спільній дослідницькій та інноваційній діяльності;

- (v) використання інтелектуальних активів на ринку, включаючи;

- аналіз ризиків інтелектуальних активів; інвестування у фахівців з ІВ, що здійснюють підтримку підготовки заявок та патентування; визначення способів захисту прав ІВ, напрямків відкритого доступу; ознайомлення з законодавством, судовими рішеннями щодо захисту та використання ОІВ;

- заходи щодо оцінки прав ІВ;

- заходи щодо моніторингу, передачі прав та ліцензування, у тому числі: виявлення патентів та заявок та організацію патентного спостереження протягом проєкту; визначення потенційних додаткових патентів, укладання перехресних ліцензійних угод; застосування соціально відповідальної практики ліцензування; надання партнерам права першої відмови щодо використання ІВ, створеної під час проєкту; визначення ризиків, пов'язаних з розробкою продукту та маркетингом, їх врахування в переговорах щодо ліцензійних угод;

Разом з тим, слід зазначити, що положення Рекомендації (ЄС) 2023/499 істотно поступається з системності, охоплення потрібних питань з менеджменту ІВ в академічних установах документам ВОІВ, таким як Модель політики ВОІВ у сфері

інтелектуальної власності для академічних установ, Керівні принципи щодо адаптації моделі зазначеної політики, що оприлюднюються та вдосконалюються ВОІВ з 2000 рр. (остання версія 2019 р.) [35]. Також, деякі положення рекомендації явно виходять за коло компетентності підрозділів ТТО/КТО академічних установ та мають відноситися до спеціалізованих організацій інфраструктури трансферу технологій та консультантів (питання оцінки прав ІВ за межами застосування національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та оцінки нематеріальних активів; аналіз ризиків інтелектуальних активів).

Заохочується участь у професійних мережах (European IP Helpdesk Ambassadors, Enterprise Europe Network, PATLIB centres) та користування підтримкою консультаційних служб таких як European IP Helpdesk та національні офіси ІВ.

Рекомендація Ради 2022 р. також вказує, що KV – це складний процес, який вимагає значних ресурсів для розвитку та постійних та масштабних інвестицій у розвиток фахівців з передачі знань, а також посередників. У Заключенні Ради 2024 р. було наголошено на необхідності розвитку навичок, інфраструктури та посередницьких структур для валоризації [9].

В академічному середовищі перехід до концепції KV пов'язують з посиленням уваги до суспільної ролі науки, потреб у вирішенні глобальних викликів і переосмисленні ідеї впливу досліджень. На відміну від ТТ, що базується на договірному використанні ОІВ, та КТ, що базується на відносинах з поширення знань, KV орієнтується на системну взаємодію між учасниками екосистеми досліджень та інновацій - спільне створення знань, відкритість, довготривалий вплив. KV є логічним продовженням КТ, що включає його функції, але розширює ці цілі до створення суспільної цінності через знання [24]. Підкреслюється, що KV — це нова логіка організації науки, яка включає: відкриту науку; повторне використання знань; залучення громадян; екосистемний підхід до інновацій [15].

Вказується, що KV вимагає зміни ролі офісів ТТО/КТО. Вони мають забезпечувати не лише захист ІВ, а й управління даними, стандартами, цифровими об'єктами; не лише здійснювати ліцензійну діяльність, а створювати механізми повторного використання знань — патентні пули, відкриті формати доступу; не лише взаємодіяти з компаніями, а також з громадськими організаціями, місцевою владою, медіа, освітніми установами; координувати мультиакторські партнерства з орієнтацією на соціальний вплив [16].

Companucci та Spigarelli зазначають, що KV-орієнтовані офіси знань потребують нової внутрішньої структури: команди з аналітики впливу, стратегічного планування, фасилітації відкритих процесів. Вони наголошують на важливості компетенцій у сфері етики, цифрової трансформації, міжкультурної взаємодії [15].

Отже, KV визначається як парадигма, яка вимагає поєднання ТТ і КТ в одній системі, з новим фокусом на соціально значущий результат.

Узагальнені риси ТТ, КТ, KV наведені у наступній таблиці.

Таблиця 1. Підходи в ЄС до використання результатів досліджень [4,5, 28, 30-32]

Критерій	Трансфер технологій (ТТ)	Трансфер знань (КТ)	Валоризація знань (KV)
Мета	Комерціалізація результатів досліджень та розробок (ДР)	+ Ширший обмін знаннями між наукою та суспільством, відкрита наука	+ Акцентування економічної та соціальної цінності знань, питань сталого розвитку, соціальних викликів, співтворчості між учасниками KV, міждисциплінарної співпраці, взаємозв'язків між

			соціальною, екологічною та економічною політикою
Ключові інструменти	Патентування, укладання ліцензійних договорів, стартапи та спіноффи, договори з проведення спільних та контрактних ДР, договори з передачі матеріалів	+ консультації, промислово спрямовані PhD, мобільність персоналу, відкритий доступ до наукових статей та дослідницьких даних	+ citizen science; участь, взаємодія, учасників екосистеми досліджень та інновацій та користувачів/бенефіціарів; використання знань для публічної політики; міждисциплінарна взаємодія та екосистемна координація; стандартизація
Організаційні структури	Technology Transfer Offices (TTO), залучення консультантів, мережі трансферу технологій (EEN)	Knowledge Transfer Offices (KTO)	Мережі посередників, громадські організації, мультидисциплінарні офіси, координація різних підрозділів ЗВО, наукових організацій, що здійснюють діяльність з окремих напрямків KV
Тип результатів	Винаходи, патенти, промислові зразки, ноу-хау	+ Наукові статті (рукописи статей), дослідницькі дані у відкритому доступі	+ Соціальні інновації; рекомендації для політиків; культурний, екологічний та цифровий вплив; етичні підходи, рішення для громад, стандарти
Оцінка ефективності	Кількість повідомлень про винаходи, патентів, спінофів, стартапів, дохід від ліцензій. Кількість, обсяг спільних та контрактних ДР	+ Наукові статті (рукописи статей) та дослідницькі дані у відкритому доступі, мобільність	+ Вплив на суспільство, політику, довкілля; сталий розвиток; участь у громадських ініціативах, культурних чи освітніх заходах; інтеграція результатів досліджень у практику / політику; розроблені стандарти; мультимірний вплив: економічний, екологічний, соціальний, цифровий тощо.

3. Імплементація документів ЄС щодо валоризації знань

Політичні документи ЄС у вигляді Рекомендацій Ради, Європейської комісії як правило не беруться до уваги у заходах з підготовки країн до вступу в ЄС. Основна увага приділяється змінам законодавства згідно *acquis*. В той же час, як у сфері інтелектуальної власності, відкритої науки та трансферу технологій (знань), на думку автора, врахування мети та заходів, вказаних у політичних документах ЄС, є нагальним в Україні в рамках концепцій, програм, організаційних заходів. Зазначимо, що відповідно до ст. 288 Договору про функціонування ЄС (TFEU): “To exercise the Union’s competences, the institutions shall adopt regulations, directives, decisions, recommendations and opinions. Recommendations and opinions shall have no binding force.” В той же час рекомендації мають політичний вплив; слугують орієнтиром для держав-членів та інших адресатів; можуть впливати на національну практику, політику; відносно їх виконання може здійснюватися моніторинг установами ЄС або оцінка виконання (особливо у випадку рекомендацій Ради, ухвалених консенсусом держав-членів).

У практиці держав-членів ЄС рекомендації, у тому числі кодекси поведінки: (а) враховуються у національних стратегіях, планах дій, (б) можуть враховуватися у проєктних заявках та умовах фінансування при наданні грантів, проведенні конкурсів, здійсненні інших ініціатив ЄС; (в) передбачено оприлюднення успішних практик, що стосується валоризації знань, - на платформі EU Knowledge Valorisation Platform; (г) такі

рекомендації часто діють як “моральний тиск” – країни порівнюють як їх виконання як всередині країни, так і з іншими країнами.

Особливість рекомендацій Ради (EU) 2022/2415 та Європейської комісії (EU) 2023/499 – відсутність чіткості, на яких осіб розповсюджується значна кількість їх положень та які установи (організації) несуть відповідальність за їх виконання. Вказане питання підіймається в ЄС як представниками університетів та наукових установ, так і в академічних публікаціях, та оцінюється як розмиття відповідальності: цілі заявлені як «спільні», однак відсутні чіткі механізми – які суб’єкти мають реалізовувати зазначені принципи (policy overreach).

Так, рекомендації містять політичні принципи щодо іноземного втручання, стратегічної автономії ЄС у сфері досліджень та інновацій; етичних стандартів, прав людини, цілей сталого розвитку та Європейського зеленого курсу; інклюзивності, залучення політиків, місцевих громад та врахування екологічного, технологічного, економічного, суспільного, політичного вимірів, ширшого суспільного використання результатів досліджень; врахування результатів досліджень у державній політиці. Їх реалізація потребує рішень та відповідних дій *перш за все державних органів*. Так, при відсутності зацікавленості службовців державних органів у врахуванні висновків, рекомендацій академічної спільноти – не буде здійснюватися розробка та впровадження відповідної політики, що є компетенцією саме державних органів влади.

Щодо рівня університетів та наукових організацій - Battistella та інш. зазначають, що ТТО не можуть самі бути носіями всіх соціальних функцій — має бути інституційна екосистема [13]. В академічній літературі неодноразово підкреслюється, що переклад політичних принципів у реальну практику академічних організацій вимагає цілеспрямованої інституційної підтримки, інакше відбувається лише поверхнева адаптація або “галочкове” виконання [13, 22, 30]. Dolmans та інш. зазначають, що намагання одночасно покласти функції аналізу соціального впливу, етики, інклюзивності та відкритої науки на ТТО без додаткового ресурсного забезпечення призводить до розмивання місії й втрати ефективності у традиційних сферах (патентування, ліцензування) [16].

Покладання нових функцій на ЗВО, наукові організації без розуміння рівня, на якому вони мають реалізовуватися, як зазначається Burgwal L., Grębosz-Krawczyk M., Mittelmeier J. та інш. може призвести до формалізму у виконанні; відволіканні від основних функцій (наукової роботи, навчання, трансферу технологій); незадоволенню і супротиву серед науковців як навантаження політикою; перевантаження персоналу [14, 19, 21].

З врахуванням наведеного – імплементація принципів документів ЄС з валоризації знань має бути (1) рівнево диференційованою (окремо завдання для державних органів, академічних організацій, інших осіб, що беруть участь у валоризації знань; (2) реалістичною з точки зору ресурсів та спроможності (академічні установи можуть впроваджувати політики менеджменту ІВ, відкритого доступу проте не здатні самостійно реалізувати цілі безпеки, політики суверенітету тощо); (3) організаційно поділеною (очікування від ТТО мають бути чітко окреслені: вони не повинні брати на себе функції громадської дипломатії, політичної комунікації або екологічного аудиту); (4) інтегрованою у фінансування та політики досліджень (реалізація політичних принципів має враховуватись вже при фінансуванні проєктів, затвердженні програм і політик.

Уявляється, що в Україні імплементація документів ЄС щодо валоризації знань могла б мати такі напрямки.

1. Рівень органів державної влади.

(i) Розробка концепції розвитку валоризації знань в Україні та рекомендацій щодо її реалізації для різних груп осіб, визначених документами ЄС.

(ii) Забезпечення у відповідності до документів ЄС фінансування заходів з KV на рівні ЗВО та наукових організацій.

(iii) Внесення доповнень у Примірну форму політики закладу вищої освіти / наукової установи з питань інтелектуальної власності та Методичних рекомендацій щодо політики у сфері інтелектуальної власності для закладів вищої освіти та наукових установ України, що розроблені ДО Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій. При цьому з врахуванням, що у Рекомендації (ЄС) 2023/499 позначені лише окремі питання менеджменту ІВ та не представлено комплексне бачення, - уточнення мають органічно бути додані до рекомендацій УКРНОІВІ розроблених на підставі модельних документів ВОІВ з управління ІВ в академічних установах.

(iv) Здійснення на рівні органів державної влади заходів, спрямованих на реалізацію принципів щодо іноземного втручання, стратегічної автономії; етичних стандартів, цілей сталого розвитку та Європейського зеленого курсу; інклюзивності, залучення до валоризації знань визначених у документах ЄС різних суб'єктів екосистеми досліджень та інновацій включно з громадським суспільством, діяльності з стандартизації тощо. (д) Запровадження заходів щодо розвитку громадянської науки (citizen science) тощо.

2. Рівень наукових організацій, ЗВО.

(i) Розробка НАН України, галузевими національними академіями наук, ЗВО, науковими організаціями рекомендацій щодо застосування документів ЄС з KV у своїй діяльності, що стосується перш за все уточнення положень щодо створення, забезпечення охорони та використання ОІВ.

(ii) Уточнення положень (політик) ЗВО, наукових організацій щодо охорони прав ІВ та трансферу технологій.

(iii) Розвиток громадянської науки як одної з практик відкритої науки, що спрямована на, поширення наукової культури, залучення громадян до наукового процесу, підвищення суспільного впливу досліджень [29]. Для реалізації вказаного ефективним було б підготовка відповідних рекомендацій на рівні органів державної влади, НАН України, галузевих національних академій наук.

Висновки. Упродовж 2007-2024 рр. політика Європейського Союзу у сфері використання результатів досліджень наукових організацій та університетів зазнала суттєвих змін. Для 1990- початку 2000 рр. ключовим напрямком був трансфер технологій, що ототожнювався з комерціалізацією результатів досліджень. У 2007-2008 рр. політика ЄС розширилася до концепції трансферу знань, яка охоплювала кріп комерціалізації також і поширення знань, у тому числі через відкритий доступ. У 2020-х роках ці тенденції набули подальшого розвитку у вигляді інтегрованої концепції валоризації знань, яка підкреслює не лише економічну, але й соціальну цінність знань для суспільства в цілому. Актуальним питанням є запровадження системи заходів в Україні з імплементації документів ЄС щодо валоризації знань на рівнях державних органів, наукових організацій, ЗВО та інших осіб, які беруть участь у валоризації знань, що доцільно здійснити через розробку та прийняття концепції розвитку валоризації знань в Україні, рекомендацій з її реалізації, забезпечення фінансування заходів з валоризації знань; а також розробки рекомендацій та уточнення політик (положень) з менеджменту ІВ в наукових організацій, ЗВО.

Перелік джерел

Документи ЄС

1. Communication from the Commission Improving knowledge transfer between research institutions and industry across Europe: embracing open innovation. COM(2007) 182 final.
2. Commission Staff Working Document – Voluntary guidelines for universities and other research institutions to improve their links with industry across Europe. SEC(2007) 449 final.
3. Commission Recommendation of 10 April 2008 on the management of intellectual property in knowledge transfer activities and Code of Practice for universities and other public research organisations. C(2008) 1329.
4. Council Recommendation (EU) 2022/2415 of 2 December 2022 on the guiding principles for knowledge valorisation.
5. Commission Recommendation (EU) 2023/499 of 1 March 2023 on a Code of Practice on the management of intellectual assets for knowledge valorisation in the European Research Area.
6. Commission Recommendation (EU) 2024/774 of 1 March 2024 on a Code of Practice on industry-academia co-creation for knowledge valorisation.
7. Commission Recommendation (EU) 2023/498 of 1 March 2023 on a Code of Practice on standardisation in the European Research Area.
8. Commission Recommendation (EU) 2024/775 on a Code of Practice on citizen engagement for knowledge valorisation.
9. Council Conclusions of 23 May 2024 on strengthening knowledge valorisation.

Результати проєктів ЄС

10. Universities, technology transfer and spin-off activities – academic entrepreneurship in different European regions. Final report. Project no. 1042, 1989.
URL: https://cordis.europa.eu/docs/projects/files/SOE/SOE1961014/78645511-6_en.pdf
11. European Commission: Directorate-General for Research and Innovation, Barjak, F., Perrett, P., Es-Sadki, N., Arundel, A. et al., Knowledge transfer study 2010-2012. Final report, Publications Office, 2013, <https://data.europa.eu/doi/10.2777/31336>
12. Strengthening Technology Transfer in Europe. JRC Conference Report. European Commission, 2021. URL: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/sites/default/files/strengthening_technology_transfer_in_europe_final.pdf

Наукові публікації

13. Battistella C., De Toni A.F., Pillon R. (2016) "Inter-organisational technology/knowledge transfer: a framework from critical literature review". *The Journal of Technology Transfer*, Volume 41, 1195–1234. <https://doi.org/10.1007/s10961-015-9418-7>
14. van de Burgwal L., Hendriksen C., Claassen E. Incentives for knowledge valorisation: A European benchmark. *Journal of Technology Transfer*, 2019, 44(5): 1350–1381. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10961-017-9594-8>
15. Compagnucci, L., Spigarelli, F. Improving knowledge transfer and innovation services: A roadmap for Knowledge Transfer Offices. *Journal of Innovation & Knowledge*, 2024, Vol. 9, Issue 4. <https://doi.org/10.1016/j.jik.2024.100577>
16. Dolmans, S.A.M., Walrave, B., Read, S. et al. Knowledge transfer to industry: how academic researchers learn to become boundary spanners during academic engagement. *J Technol Transf*, 2022, Vol. 47, 1422–1450. URL: <https://doi.org/10.1007/s10961-021-09882-1>
17. Gibson, D. V., Mahdjoubi, D. Different levels of knowledge transfer in building a globally competitive technology transfer network. *Revista Galega de Economía*, 2010, vol. 19. URL: <https://www.researchgate.net/publication/265349579>
18. S. Gopalakrishnan and M. D. Santoro, "Distinguishing between knowledge transfer and technology transfer activities: the role of key organizational factors," in *IEEE Transactions on Engineering Management*, vol. 51, no. 1, pp. 57-69, Feb. 2004, DOI: 10.1109/TEM.2003.822461

19. Grębosz-Krawczyk M., Gawrońska-Nowak B. Where is the social impact? Key barriers to knowledge valorisation. *Marketing of Scientific and Research Organizations*, 2025, 45(1): 1–16. URL: <https://sciendo.com/pdf/10.2478/minib-2025-0001>
20. Ismail, M., Hamzah, S., & Bebenroth, R. (2018). Differentiating knowledge transfer and technology transfer. *European Journal of Training and Development*, 2018, 42 (9): 611–628. <https://doi.org/10.1108/EJTD-04-2018-0042>
21. Mittelmeier J., Wood M., Lim M. Academic teaching staff and their conflicting constructions of excellence, impact and equity. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 2023. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14767724.2023.2248903>
22. Perkmann, M., Tartari, V., McKelvey, M. et al. Academic engagement and commercialisation: a review of the literature on university–industry relations. *Research Policy*, 2013, 42(2), 423–442. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0048733312002235>
23. Sazali Abd Wahab Sazali Abd WahabRaduan Che RoseRaduan Che RoseSuzana Idayu Wati Osman Suzana Idayu Wati Osman. Defining the Concepts of Technology and Technology Transfer: A Literature Analysis. *International Business Research*. 2012. 5(1): 61-61. DOI:10.5539/ibr.v5n1p61
24. Simelytė A., Tvaronavičienė M., Holmen R. B. et al. Knowledge and technology transfer as driving force for social innovations. *Polish Journal of Management Studies*, 2021, 23(2). URL: <https://www.researchgate.net/publication/353120800>
25. Капіца Ю.М., Шахбазян К.С. Відкрита наука та інтелектуальна власність. Інформація і право. 2023. № 2(45). с. 73-87. URL: https://ipr.nas.gov.ua/?smd_process_download=1&download_id=2463

Інші джерела

26. Arbeitnehmererfindungsgesetz (ArbnErfG). 25.07 1957 (BGBl. I S. 756).
27. Gesetz zur Änderung des Arbeitnehmererfindungsgesetzes. 2002 (BGBl. I S. 414).
28. EU Knowledge Valorisation Platform. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/research-area/industrial-research-and-innovation/eu-valorisation-policy/knowledge-valorisation-platform_en
29. EU-Citizen.Science. URL: <https://eu-citizen.science>
30. European University Association (EUA). The Evolution of University-Based Knowledge Transfer Structures. EUA Report, 2019. URL: <https://www.eua.eu/publications/reports/the-evolution-of-university-based-knowledge-transfer-structures.html>
31. Interreg Europe. Policy Brief on Research Valorisation, March 2024. URL: <https://www.interregeurope.eu/sites/default/files/2024-03/Policy%20brief%20on%20research%20valorisation.pdf>
32. Science Europe. Science for Policy: Principles and Practices. Science Europe Briefing Paper, 2023. URL: https://www.scienceeurope.org/media/bvqjbnjf/se_principles-science-for-policy_2023.pdf
33. UK Parliament (Hansard, 12 Feb 1991). British Technology Group Bill. Volume 185. URL: <https://hansard.parliament.uk/commons/1991-02-12/debates/a7c4b26d-5276-42c5-975f-d14b371d9cbd/BritishTechnologyGroupBill>
34. BMBF (2003). Report on the Reform of the Professor's Privilege. Federal Ministry of Education and Research. URL: https://www.bmbf.de/bmbf/shareddocs/downloads/files/professors_privilege_reform_2003.pdf
35. WIPO IP Policy Template for Academic and Research Institutions. January 29, 2019. 24 p. Guidelines for Customization of the WIPO Intellectual Property Policy Template for Universities and Research Institutions. January 29, 2019. 91 p.

~~~~~ * * * ~~~~~